

Duurzaamheidsverslaggeving: de stand van zaken twintig jaar na Eckart Wintzens BSO

Prof. dr. L. Sneller RC is hoogleraar Toegevoegde Waarde van IT aan Nyenrode Business Universiteit, CIO van Vodafone NL en commissaris bij Achmea. M. de Ritter MSc is freelance verbonden aan Nyenrode Business Universiteit en werkzaam bij de Europese Centrale Bank, afd. HR Policies & Staff Relations. Prof. dr. A. Roobeek is hoogleraar Strategie en Transformatie-management aan Nyenrode Business Universiteit, oprichter/directeur van MeetingMoreMinds en commissaris bij ABN AMRO, KLM en diverse andere bedrijven.¹

Grondlegger van duurzaamheidsverslaggeving John Elkington noemde in 1997 het BSO van Eckart Wintzen de wereldwijde pionier op het gebied van milieuverslaggeving – maar verwachtte dat het nog tientallen jaren zou vergen om ‘Triple P’-rapportages te professionaliseren. Hoe staat het vijftien jaar later met de duurzaamheidsrapportage van Nederlandse en Belgische beursgenoteerde ondernemingen? Op welke punten is verdere professionalisering nodig?

Eén van de grondleggers van het denken over duurzaamheidsverslaggeving is John Elkington. In zijn boek *Cannibals with forks* uit 1997 zet hij zijn denkbeelden over duurzaam ondernemen uiteen.² Traditioneel staat bij ondernemen vooral *Profit* centraal: de onderneming wordt beoordeeld op de *bottom line*, het getal rechts onderaan de boekhoudkundige resultatenrekening, ofwel de nettowinst. Duurzaam ondernemen onderscheidt zich van traditioneel ondernemen door een meerdimensionaal winstbegrip. Bij duurzaam ondernemen spreekt Elkington sinds de jaren negentig van de vorige eeuw van de *Triple Bottom Line*³ – de onderneming wordt niet alleen beoordeeld op de nettowinst, maar op de resultaten die worden bereikt in drie dimensies: *People*, *Planet* en *Profit*. Omdat deze drie dimensies in het Engels ieder met de letter P beginnen, wordt ook wel gesproken van de ‘*Triple P*’-benadering. Duurzaam ondernemen kan dan worden omschreven als ondernemen vanuit de overtuiging dat de continuïteit van de onderneming alleen kan worden gewaarborgd wanneer *People*, *Planet* én *Profit* in samenhang worden ontwikkeld.

Elkington stelt dat bedrijven die duurzaam gaan ondernemen een radicale verbetering van hun prestaties op het gebied van *People*, *Planet* en *Profit* moeten laten zien. Hier doet zich meteen een probleem voor: hoe kunnen huidige prestaties en verbetering daarvan worden gerapporteerd? Het

bekende managementadagium *meten is weten* gaat voor de Triple Bottom Line nog niet op. Voor de Profit-P bestaat op dit gebied een lange traditie. De techniek van het dubbel boekhouden, waarmee we financiële gegevens registreren, bestaat al sinds de late Middeleeuwen. De boekhoudplicht is voor bedrijven wettelijk vastgelegd en het rapporteren gebeurt via publicatie van het financieel jaarverslag aan de aandeelhouders. Bedrijven die een zekere omvang bereiken, moeten hun financieel jaarverslag openbaar maken door het te deponeren bij de Kamer van Koophandel, waar het voor iedereen opvraagbaar is. Zo is in de afgelopen eeuwen een behoorlijke mate van transparantie ontstaan wat betreft de rapportage over de financiële status van bedrijven.

Voor de Triple Bottom Line ligt dit anders. Voor de P’s van *People* en *Planet* zijn algemeen aanvaarde maatstaven, meetmethoden en normwaarden nog volop in ontwikkeling, een ontwikkeling die voor de Profit-P al enkele eeuwen heeft geduurd. Bovendien moeten voor duurzaam ondernemen de drie P’s in samenhang worden gezien, wat een extra complexiteit met zich meebrengt.

Elkington stelt dat de belangrijkste processen rondom prestatiemeting sterk moeten veranderen om ‘Triple Bottom Line’-verslaggeving mogelijk te maken. In 1997 deed hij in *Cannibals with Forks* twee uitspraken die we in dit artikel willen evalueren. Allereerst zag Elkington in het Nederlandse

1. Correspondentie via l.sneller@nyenrode.nl, moniquederitter@gmail.com resp. a.roobeek@nyenrode.nl.

bedrijf BSO een pionier op het gebied van milieu-verslaggeving.

In de eerste paragraaf bespreken we dit bedrijf, dat al in de vroege jaren negentig van de vorige eeuw onder leiding van Eckart Wintzen zowel een financiële als een milieuboeekhouding opnam in het jaarverslag. Ten tweede verwachtte Elkington in 1997 dat het op peil brengen van de processen rondom 'Triple Bottom Line'-verslaggeving voor het merendeel van de bedrijven nog enige tientallen jaren van experimenteren zou vergen. In de tweede paragraaf bespreken we de vraag of en hoe Nederlandse en Belgische beursgenoteerde ondernemingen in de jaren 2000-2010 over People, Planet en Profit hebben gerapporteerd en gepubliceerd. In de afsluitende paragraaf van dit artikel komen we terug op de uitspraken van Elkington en werpen we een blik op de toekomst van 'Triple P'-verslaggeving.

Eckart Wintzens BSO: pionier in 'Triple P'-verslaggeving

Zoals gezegd zag John Elkington in Eckart Wintzen met zijn bedrijf BSO een wereldwijde pionier in 'Triple P'-verslaggeving. BSO, ofwel het Bureau voor Systeemontwikkeling, ontstond in 1976 door een management buy-out van de Nederlandse dochter van een Amerikaans softwarehuis. BSO begon onder leiding van Eckart Wintzen met 23 medewerkers en 1,5 miljoen gulden omzet.⁴ Het bedrijf groeide stormachtig en hanteerde bij deze groei een managementmethode die later bekend werd als *celdeling*:

'De sleutel tot dat succes vormde de bijzondere managementmethode van Wintzen: celdeling. Zodra een business unit van BSO was uitgegroeid tot 50, 60 of 70 medewerkers, dan werd die met een grote mate van zelfbestuur gezegende eenheid in twee delen gesplitst. Zo bewerkstelligde Wintzen dat er geopereerd werd als een team, dat de bureaucratie werd ingedamd en dat klanten de aandacht kregen die ze verdienden.'⁵

De organisatievorm van cellen die de vrijheid hebben om te ondernemen, met nauwelijks stafafdelingen en bewaking van de collectieve samenhang via een gestandaardiseerde centrale administratie, bleek zeer succesvol: in 1990 was BSO uitgegroeid tot een bedrijf met 2800 medewerkers en een omzet van 400 miljoen gulden.

In Nederland is Eckart Wintzen vooral bekend geworden door deze managementmethode van

celdeling. Hij was echter niet alleen pionier op het gebied van organisatie-inrichting. Ook in duurzaam ondernemen was hij zijn tijd ver vooruit. Hij vond al in 1990 dat we onze ogen niet kunnen sluiten voor de milieuverontreiniging, natuurrampen en schandalen die onze planeet bedreigen. Hij zag een duidelijke relatie tussen economische en ecologische ontwikkeling, en vond dat bedrijven op beide invloed hebben.⁶ Hij wilde de relatie tussen economie en ecologie ook in de jaarverslagen van zijn eigen bedrijf naar voren brengen. Vandaar dat in het jaarverslag van BSO over de jaren 1990 tot en met 1994 naast het gebruikelijke financiële verslag ook een milieujaarrekening werd opgenomen.⁷

In 1990 bestonden er nog geen standaarden en richtlijnen voor het opstellen van milieujaarverslagen. BSO moest deze dus zelf ontwikkelen, en het bedrijf hanteerde daarbij twee belangrijke uitgangspunten. Ten eerste wilde BSO de invloed van het eigen bedrijf meten, zonder effecten van andere organisaties in de keten. Daarom ging BSO uit van financiële effecten en *directe* milieueffecten, ofwel milieu-effecten die door het bedrijf of de eigen medewerkers zelf worden gerealiseerd. Milieuverontreiniging door klanten, bijvoorbeeld, werd daardoor buiten beschouwing gelaten, zelfs als daar BSO-medewerkers gedetacheerd waren. Ten tweede wilde BSO de financiële en milieueffecten onder één noemer brengen, zodat de volledige toegevoegde waarde van de onderneming, zowel economisch als ecologisch, in geld kon worden uitgedrukt. Daarom vertaalde BSO de milieueffecten naar guldens.

In het kort komt de door BSO gehanteerde berekening van de totale toegevoegde waarde van de onderneming op de volgende drie stappen neer. Eerst wordt de financiële toegevoegde waarde van de onderneming in het boekjaar bepaald; in het Engels spreekt men van de *added value*. Deze wordt berekend als de som van vier categorieën toegevoegde waarde (voor vier categorieën stakeholders): lonen en salarissen (voor werknemers), winst (voor aandeelhouders), rente (voor banken) en belastingen (voor de overheid). Deze vier bedragen zijn eenvoudig uit het financiële jaarverslag te halen. In de tabel in figuur 1 is voor de jaren 1990 tot en met 1994 de financiële toegevoegde waarde in de eerste rij weergegeven.

Vervolgens wordt de milieuboeekhouding opgesteld, die uit twee hoofdcomponenten bestaat: de bruto aan het milieu onttrokken waarde en de eventueel al betaalde compensatie voor deze onttrekking.

2. J. Elkington (1997). *Cannibals with forks: Triple bottom line of 21st century business*. Mankato (Minnesota): Capstone. Dit boek ontleent zijn titel aan de vergelijking die Elkington maakt tussen kapitalisme dat duurzaam wordt, en kannibalen die met vorken eten; Elkington ziet beide als vooruitgang.
3. J. Elkington (2006). 'Governance for Sustainability'. *Corporate Governance: An International Review*, 14 (6), pp. 522-529. In dit artikel licht Elkington toe wanneer hij voor het eerst de term 'triple bottom line' gebruikte.
4. Op www.extent.nl, de site van Extent Green Venture Capital, staat Eckart Wintzen centraal en wordt ook veel aandacht besteed aan de historie van BSO, bijv. in het artikel 'GTE/IS Nederland wordt door overname aandelen eigendom van management' (*Computable*, 6.11.1976).
5. H. Crooijmans (2011). 'Eckart Wintzen: de idealistische realist'. Op 28.11.2011 ontleend aan <http://managementscope.nl/opinie/eckart-wintzen-bso>.
6. In het jaarverslag over 1990 legt Eckart Wintzen uit waarom hij besloten had een milieujaarverslag op te nemen. Zie: BSO/ ORIGIN (1991). *BSO/ ORIGIN Annual Report 1990*. Baarn: Bosch en Keuning NV.
7. In 1995 werd BSO overgenomen en ging het bedrijf onder andere leiding verder.

8. Zie www.globalreporting.org voor meer informatie over deze non-profit-organisatie die wil bijdragen aan een duurzame wereldeconomie door op te treden als gids voor duurzaam rapporteren.

Het saldo van deze twee posten is de netto onttrokken waarde, in het Engels *net extracted value*.

De bruto onttrokken waarde is gebaseerd op de kosten die gemaakt zouden moeten worden als luchtmissies, afvalwater en ander afval gezuiverd zouden moeten worden. De daadwerkelijk door BSO gemaakte zuiveringskosten, bijvoorbeeld afdracht van milieubelasting, werden beschouwd als compensatie voor de onttrokken waarde en daarom van de bruto onttrokken waarde afgetrokken. In de tabel in figuur 1 geven de tweede tot en met de op één na laatste rij weer hoe de netto onttrokken waarde werd bepaald.

In de laatste stap van de berekening wordt de financiële toegevoegde waarde uit de financiële jaar-

rekening verminderd met de netto onttrokken waarde uit de milieuboekhouding: de netto toegevoegde waarde van de onderneming BSO over het boekjaar (zie de onderste rij in de tabel in figuur 1). De milieuboekhouding van BSO was duidelijk een eerste opzet; de moderne raamwerken zoals ontworpen door het Global Reporting Initiative (GRI)⁸ gaan veel verder. Maar in de relatief korte periode dat BSO geïntegreerde jaarverslaggeving toepaste, leerde het bedrijf veel bij, en deze lessen werden ook direct toegepast. Zo werd in het jaarverslag over 1991 de berekening voor de kosten van het wegverkeer in het verslagjaar 1990 aangepast, omdat in 1990 te weinig kilometers als directe milieubelasting waren geclassificeerd.⁹

Figuur 1. Berekening netto toegevoegde waarde van BSO per boekjaar

x fl. 1.000	1990	1990*	1991	1992	1993	1994
Financiële toegevoegde waarde	255.614	255.614	377.298	411.036	456.334	526.994
Luchtemissies	2.095	2.361	3.476	3.393	3.502	4.061
Aardgasverbruik verwarming	53	53	55	65	79	119
Afvalverbranding	20	20	22	21	22	26
Elektriciteitsverbruik	432	432	404	371	446	602
Luchtverkeer	44	44	52	80	117	136
Wegverkeer	1.546	1.812	2.943	2.856	2.838	3.178
Afvalwater	43	43	59	85	121	127
Residuele waterverontreiniging	27	27	36	53	82	78
Transport	3	3	5	7	8	10
Waterzuivering	13	13	18	25	31	39
Afval	71	71	78	77	85	105
Afvalproductie van de onderneming	53	53	58	56	62	71
Afvalproductie van elektriciteitscentrales	13	13	12	11	12	20
Afvalproductie van waterzuivering	2	2	3	4	4	6
Residueel afval na verbranding	3	3	5	6	7	8
Bruto onttrokken waarde	2.209	2.475	3.613	3.555	3.708	4.292
Compensatie-uitgaven	216	216	254	342	452	550
Brandstofheffing	27	27	26	31	32	37
Particuliere afvalverwerkers	51	51	81			
Zuiveringsheffingen en milieubelastingen	138	138	147	311	420	513
Netto onttrokken waarde	1.993	2.259	3.359	3.213	3.256	3.742
Netto toegevoegde waarde	253.621	253.355	373.939	407.823	453.078	523.252

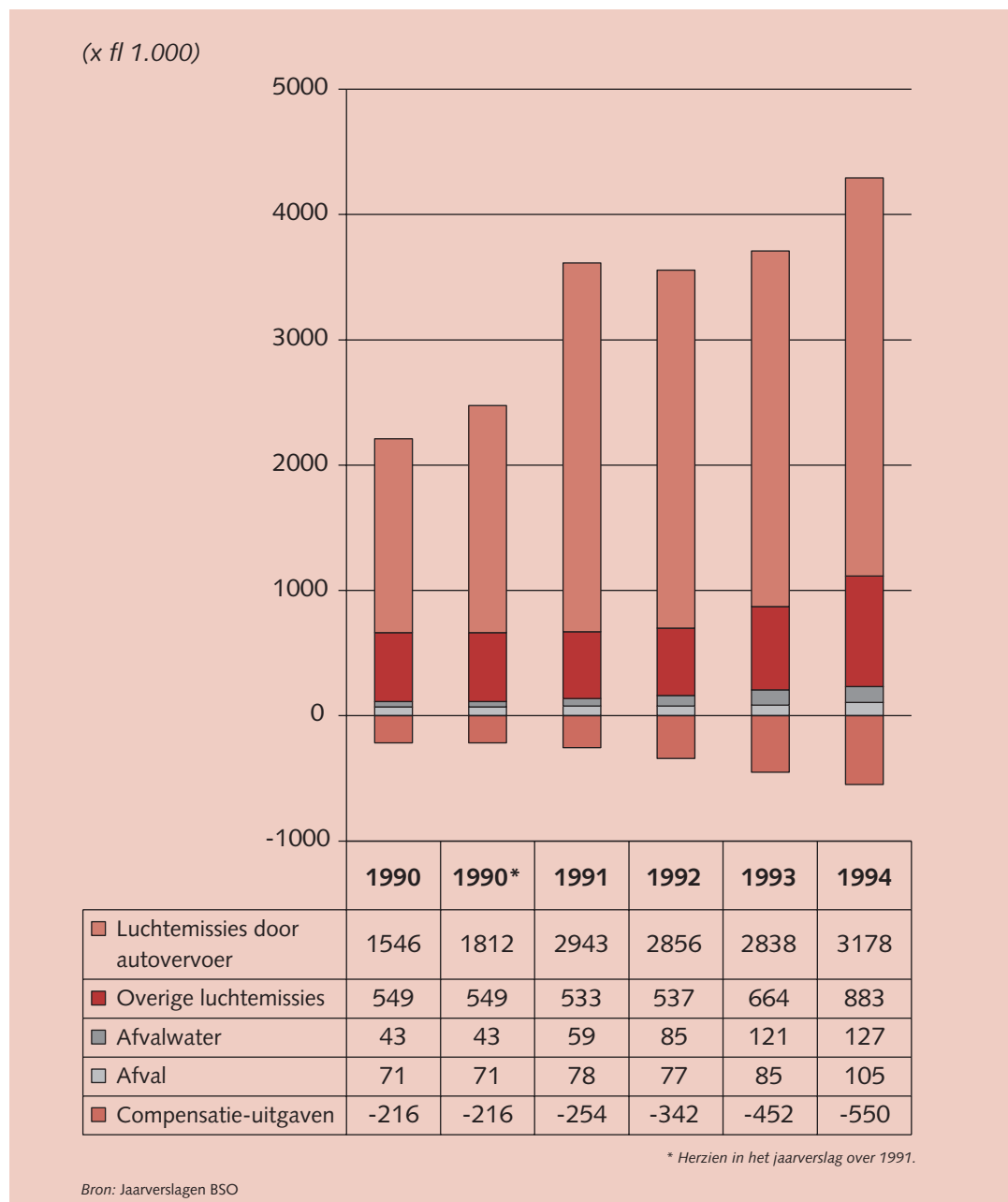
* Herzien in het jaarverslag over 1991.

Bron: Jaarverslagen BSO

Uit het pionierswerk van BSO zijn waardevolle conclusies te trekken. Een eerste conclusie betreft de relatieve omvang van de diverse posten; dit is in figuur 2 grafisch weergegeven. Uit dit overzicht (figuur 2) blijkt dat veruit de zwaarste milieubelasting werd veroorzaakt door luchtmissies. Vooral de emissies door autoverkeer waren groot: deze vertegenwoordigden zeventig tot tachtig procent van de bruto onttrokken waarde. Voor een consultancybedrijf is het niet verbazingwekkend dat autokosten hoog zijn, maar dat het vervoer ook

de belangrijkste post was in de milieubelasting, was zonder het opzetten van een milieuboekhouding wellicht niet zo duidelijk geworden. De milieurapportage heeft het interne debat bij BSO over het autogebruik destijds ook wel aangezwengeld. In het jaarverslag over 1994 is het volgende citaat uit het veld te lezen: 'What a fuss to come up with a couple of sincere environmental gestures when all of us are slinging 50,000 kilometers a year at mother nature.'¹⁰ Eckart Wintzen zelf reed in een Renault Clio, maar de lease-auto als vaste arbeids-

Figuur 2. Milieuboekhouding BSO 1990-1994

9. Over deze herziening wordt opgemerkt dat in de complexe berekening van het totaal aantal zakelijk verreden kilometers in het voorgaande verslagjaar (1990) het zakelijk gebruik van eigen auto's niet was meegenomen. Bron: BSO / ORIGIN & D. Maybury-Lewis (1992). *BSO/ORIGIN Jaarverslag 1991*. Baarn: Bosch en Keuning NV.

10. BSO/ORIGIN. (1995). *Annual Report 1994*. Amsterdam: Drukkerijen de Bussy Ellermans Harms BV. In dit jaarverslag staat een aantal citaten over duurzaamheid uit het veld.

voorwaarde voor consultants hield hij aan: 'Ego en auto zijn kennelijk nog te veel met elkaar verweven. Voor een ontvlechting van die twee krijg ik de handen nog niet op elkaar.'¹¹

Een tweede waardevolle conclusie die uit de milieu-boekhouding valt te trekken, is dat de samenhang

tussen de financiële jaarrekening en de milieu-boekhouding niet uit het oog mag worden verloren. Op het eerste gezicht lijkt het alsof de bruto onttrokken waarde van BSO sterk toenam: in absolute bedragen steeg

deze van 2,2 miljoen gulden in 1990 naar 4,2 miljoen gulden in 1994. Uit de financiële jaarrekening blijkt echter dat het aantal werknemers in deze periode ook sterk toenam. In de tabel in figuur 3 zijn de bruto en netto onttrokken waarde per werknemer weergegeven, en blijkt dat per werknemer de bruto onttrokken waarde daalt.

In het jaarverslag over 1993, wanneer BSO vier jaar ervaring heeft opgedaan, zet Eckart Wintzen zijn denkbelden over de toekomst van de ecologische boekhouding uiteen. Naar zijn mening dient de mens als goed rentmeester met de aarde omgaan. Om dit te kunnen doen, moeten we binnen enkele tientallen jaren een nieuw marktmechanisme opzetten dat vrij ondernemerschap mogelijk maakt zonder dat we de aarde uitputten.¹² Volgens Wintzen kan dit nieuwe marktmechanisme alleen gaan ontstaan wanneer ecologisch boekhouden in combinatie met een nieuwe vorm van belastingheffing worden toegepast. Hij stelt voor om alle bedrijven in de ontwikkelde wereld verplicht een milieubookhouding te laten bijhouden. De boekhoudmethode moet in navolging van BSO

gebaseerd zijn op het concept van onttrokken waarde. Op basis van deze onttrokken waarde kan dan belasting worden geheven. Wintzen stelt voor om te beginnen met een belastingpercentage van vijf procent van de onttrokken waarde; na een periode van ongeveer dertig jaar zou het percentage naar honderd procent moeten zijn gestegen. Dan zouden bedrijven de daadwerkelijke kosten dragen van de door hen veroorzaakte milieuschade. De overheid kan de geheven belasting gebruiken om de veroorzaakte schade te herstellen.

Wintzen heeft zijn ideeën over de ecologische boekhouding in samenhang met belastingheffing op onttrokken waarde een heel aantal jaren verspreid.¹³ Zo sprak onder meer de Club van Rome zijn waardering uit voor de door Wintzen ontwikkelde methode voor milieubookhouden.¹⁴ Het gedachtegoed van Wintzen en de ervaring die BSO al in de jaren negentig opdeed met de milieubookhouding zijn van groot belang geweest voor het volwassen worden van het meten van en rapporteren over de P van Planet. Elkington noemt BSO dan ook met recht een pionier op het gebied van duurzaamheidsverslaggeving.

'Triple P'-jaarverslagen van Nederlandse en Belgische beursgenoteerde ondernemingen

Met de toenemende belangstelling voor duurzaam ondernemen groeit ook het onderzoek naar de manier waarop bedrijven over hun 'Triple P'-beleid rapporteren. Elkington sprak in 1997 de verwachting uit dat voor het professionaliseren van 'Triple P'-rapportages tientallen jaren nodig zouden zijn. Inmiddels zijn vijftien jaar verstreken; wat is de stand van zaken op dit moment? Om dat te beoordelen, geven we nu eerst een overzicht op hoofdlijnen van internationaal onderzoek, waarna we meer gedetailleerd ingaan op duurzaamheids-

Duurzaam ondernemen onderscheidt zich van traditioneel ondernemen door een meerdimensionaal winstbegrip

11. Croijmans, 2011; zie noot 5.

12. Dit pleidooi voor een belasting op onttrokken waarde staat in: BSO/ ORIGIN & C. van Lindonk (1994). *Annual Report 1993*. Baarn: Bosch & Keuning NV.

13. A. Deutschman (2005). 'A new social calculus'. *Fast Company*, 2005 (97), pp. 31-31. In dit artikel wordt de milieubookhouding van BSO als volgt samengevat: 'Count it as an idea way ahead of its time.'

Figuur 3. Onttrokken waarde per werknemer van BSO per boekjaar

in fl.	1990	1990*	1991	1992	1993	1994
Gemiddeld aantal werknemers	255.614	255.614	377.298	411.036	456.334	526.994
Financiële toegevoegde waarde per werknemer	111.573	111.573	107.156	105.556	99.268	99.583
Bruto onttrokken waarde per werknemer	964	1080	1026	913	807	811
Netto onttrokken waarde per werknemer	870	986	954	825	708	707
Netto toegevoegde waarde per werknemer	110.703	110.703	106.202	104.731	98.559	98.876

Bron: Jaarverslagen BSO

* Herzien in het jaarverslag over 1991.

jaarverslagen van Nederlandse en Belgische beursgenoteerde ondernemingen.

Elkington ziet transparantie als een onderdeel van de toekomst van duurzaam ondernemen. Met de nieuwe communicatiemiddelen, zoals internet en tegenwoordig ook sociale media, wordt het moeilijk om zaken in de doofpot te stoppen. Verder geldt vooral voor achtergehouden informatie op milieugebied dat, als die toch boven tafel komt, dit dramatisch slecht kan uitpakken voor de bedrijfsreputatie. Elkington wijst er ook op, dat het helemaal niet nodig is om dit soort informatie achter te houden: tot hun verbazing en opluchting hebben bedrijven die al vroeg over hun milieuprestaties rapporteerden vooral positieve reacties gekregen voor hun inspanningen.

Er zijn vrijwel geen landen waar het publiceren van 'Triple P'-informatie verplicht is; bedrijven doen dit dan ook vooral vanwege positieve effecten op het gebied van public relations en om niet achter te blijven bij hun concurrenten in dezelfde bedrijfstak.¹⁵ In de laatste jaren rapporteren bedrijven in toenemende mate over hun 'Triple Bottom Line'-prestaties. Er is inmiddels vrij veel onderzoek gedaan naar het gebruikte medium en de inhoud van de rapportages. Volgens Amerikaans onderzoek onder een steekproef van vijftig Amerikaanse bedrijven gebruiken bedrijven voor het openbaar maken van informatie over duurzaamheid vooral hun website, persberichten, verplichte aangiften, milieurapportages, brochures en productspecificaties. De website is van deze middelen veruit het belangrijkste: 46 procent van de uitingen over duurzaam ondernemen van de vijftig onderzochte bedrijven werd op de corporate website gepubliceerd.¹⁶

Niet alleen in de VS maar ook in andere landen wordt de corporate website gebruikt om stakeholders 'Triple P'-informatie te bieden. In Spanje plaatst zeventig procent van de grootste beursgenoteerde bedrijven informatie over duurzaam ondernemen op de corporate website. Hierbij is vooral sprake van eenrichtingsverkeer: de informatie wordt vooral aan de stakeholder verzonden, de mogelijkheid tot interactie met het bedrijf wordt slechts bij elf procent van de sites geboden.¹⁷ Uit een groot onderzoek onder de websites van 127 bedrijven in de opkomende economieën Brazilië, Chili, China, India, Indonesië, Mexico, Thailand en Zuid-Afrika¹⁸ blijkt dat de informatie op de websites per land en per bedrijfstak verschilt. De aangeboden informatie over duurzaam ondernemen betreft onder meer gedragscodes, duur-

zaamheidsprojecten, samenwerkingsverbanden op het gebied van duurzaam ondernemen, normen en waarden van het bedrijf, en rapportages gebaseerd op de GRI-standaard.

Samengevat vinden onderzoekers dat de corporate website het belangrijkste medium is voor communicatie over duurzaam ondernemen. Behalve nationale verschillen vinden onderzoekers ook verschillen per bedrijfstak: de informatie die bedrijven in hun communicatie over duurzaamheid verschaffen is afhankelijk van de bedrijfstak waarin het bedrijf opereert.

De hiervoor genoemde onderzoeksresultaten gelden voor de onderzochte bedrijven in de VS, in Spanje en in de opkomende economieën. We zullen nu aan de hand van ons eigen onderzoek bespreken in hoeverre beursgenoteerde ondernemingen in Nederland en België hun corporate website gebruiken om over hun 'Triple P'-prestaties te communiceren. De steekproef bestaat uit 44 bedrijven genoteerd aan de beurs in Amsterdam respectievelijk Brussel, te weten alle bedrijven die in het laatste kwartaal van 2008 waren opgenomen in de belangrijkste index van het land. Voor Nederland waren dit de 25 bedrijven opgenomen in de AEX, voor België de 20 bedrijven in de BEL20; het totaal kwam uit op 44 omdat Fortis zowel in Nederland als in België in de index was opgenomen. Voor deze 44 bedrijven is informatie gezocht over de periode 2000 tot en met 2010.

Voor ieder van de 44 ondernemingen in de dataset is geïnventariseerd welke jaarverslagen op hun website te vinden waren. Hierbij werden drie categorieën onderscheiden: duurzaamheidsverslagen, financiële jaarverslagen en geïntegreerde 'Triple P'-verslagen. Gekeken werd naar verslagen over boekjaren in de periode 2000 tot en met 2010. In totaal werden voor deze periode 404 financiële jaarverslagen, 193 jaarverslagen over duurzaamheid en 29 geïntegreerde jaarverslagen gevonden. Wanneer de rapportage in het Engels beschikbaar was, werd deze geselecteerd; in een enkel geval zijn ook Nederlands- of Franstalige rapporten in de dataset opgenomen.

In figuur 4a is voor ieder van de Nederlandse bedrijven in de dataset weergegeven welke rapporten op hun website zijn gevonden. Het aantal bedrijven is te klein om er statistische analyse op toe te passen. Op basis van de figuur kan echter wel een aantal trends worden onderscheiden. Ten eerste neemt het aantal beschikbare duurzaamheidsrapporten in de loop der jaren sterk toe: over het boekjaar 2000 was voor slechts 4 van de 25 be-

14. BSO/ORIGIN (1995). *Annual Report 1994*.

Amsterdam: Drukkerijen de Bussy Ellermans Harms BV. In dit jaarverslag is een kopie opgenomen van een brief waarin de Club van Rome zijn waardering uitspeekt over de goed doordachte ideeën over milieuboekhouden van Eckart Wintzen.

15. R. Nikolaeva & M. Bicho (2011). 'The role of institutional and reputational factors in the voluntary adoption of corporate social responsibility reporting standards'. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 39 (1), pp. 136-157.

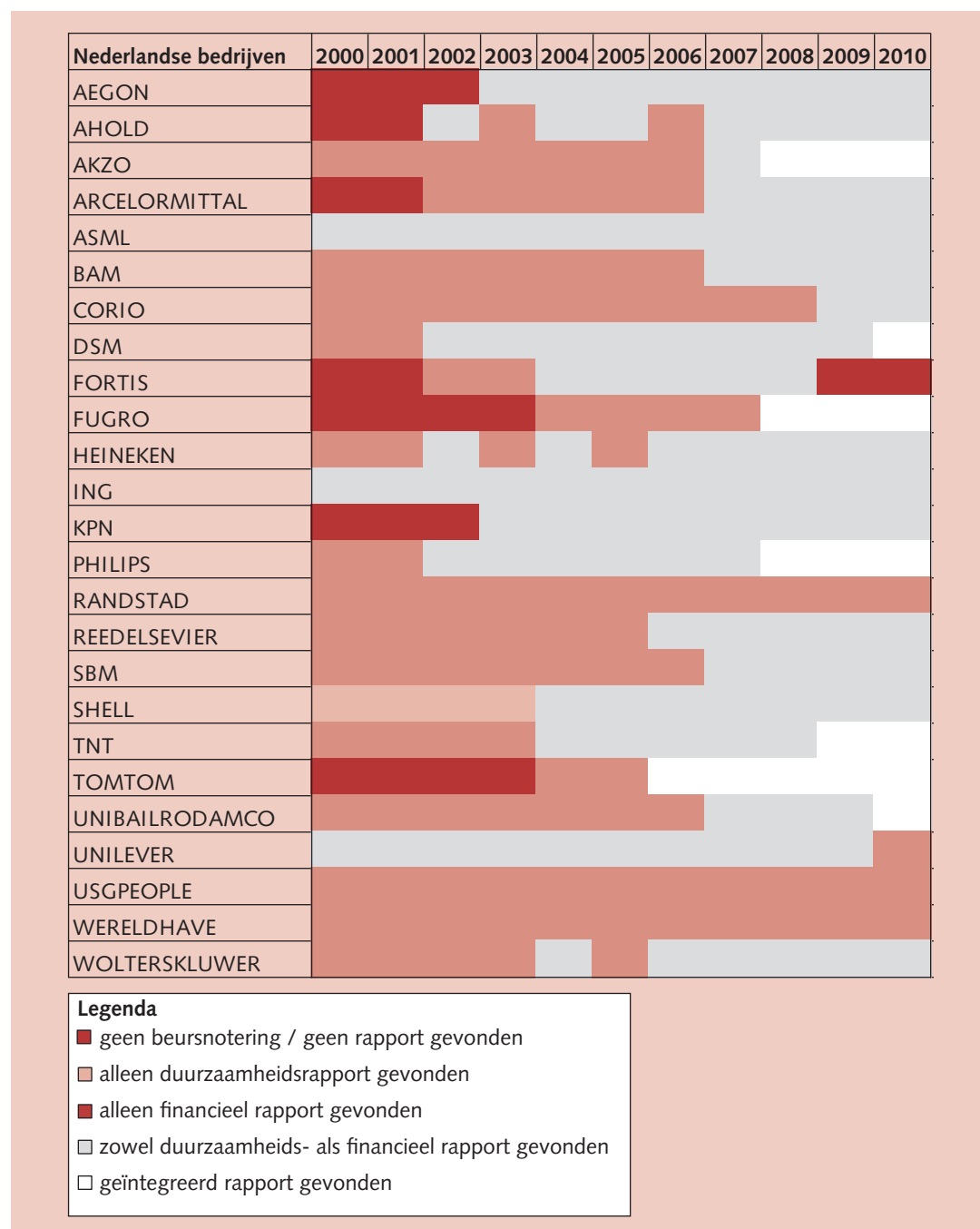
16. Naast deze resultaten vonden de onderzoekers ook dat de rapportages over het algemeen positief van toon waren. Zie voor details L. Holder-Webb, J. Cohen, L. Nath & D. Wood (2009). 'The Supply of Corporate Social Responsibility Disclosures among U.S. Firms'. *Journal of Business Ethics*, 84 (1), pp. 497-527.

17. P. Capriotti & A. Moreno (2007). 'Corporate citizenship and public relations: The importance of social responsibility issues on corporate websites'. *Public Relations Review*, 33 (1), pp. 84-91.

drijven een duurzaamheidsrapport beschikbaar, over 2010 hadden 5 van de bedrijven *geen* duurzaamheidsrapport op hun website. Ten tweede is ook de geïntegreerde rapportage in opkomst: het technologiebedrijf TomTom publiceerde als eerste bedrijf uit de Nederlandse steekproef een geïntegreerd 'Triple P'-rapport, over het boekjaar 2006, en over 2010 werden al door zeven bedrijven geïntegreerde rapportages uitgebracht.

In figuur 4b staat het overzicht van de gevonden rapportages van Belgische beursgenoteerde bedrijven. Ook hier zien we een toename van beschikbare duurzaamheidsrapportages in latere boekjaren. In België valt de innovatieve rol op van het materiaal-technologiebedrijf Umico, voorheen Union Minière. Dit bedrijf, dat zijn oorsprong in de Europese en Afrikaanse mijnbouw heeft, bracht als enige bedrijf in de Belgische dataset al een

Figuur 4a. Rapportages op de websites van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland

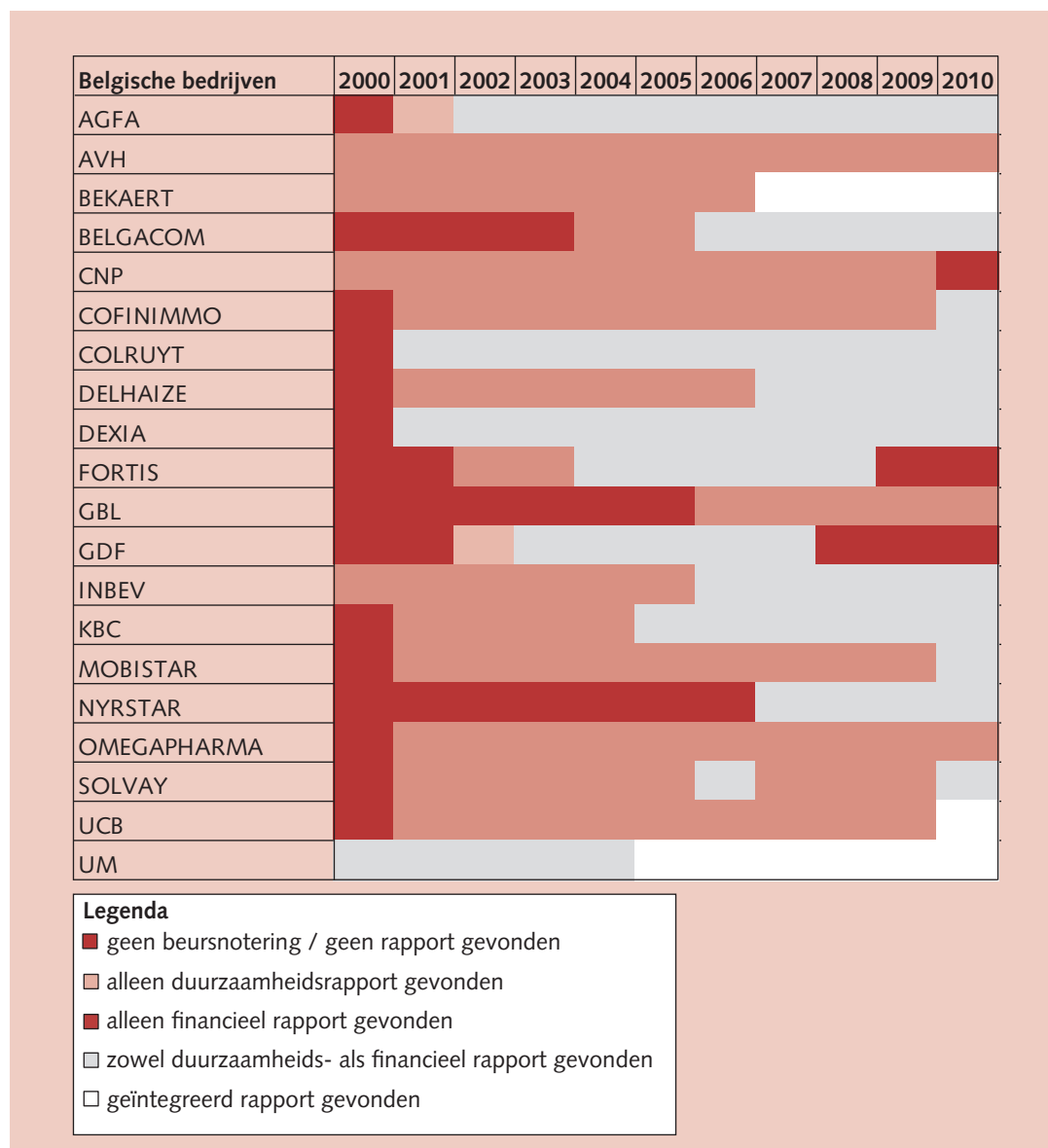
18. L. Soares Outtes
Wanderley, R. Lucian,
F. Farache & J. Milton de
Sousa Filho (2008). 'CSR
Information Disclosure on
the Web: A context-Based
Approach Analysing the
Influence of Country of
Origin and Industry Sector'.
Journal of Business Ethics,
82 (3), pp. 369-378.

duurzaamheidsrapport uit over het boekjaar 2000. Ook over het boekjaar 2005 was het bedrijf trendsetter met het uitbrengen van een geïntegreerd 'Triple P'-rapport. Het voorbeeld van Umico werd later schoorvoetend door andere bedrijven gevolgd: in 2010 brachten 3 van de 17 toen nog genoteerde bedrijven een geïntegreerd rapport uit.

Uit deze overzichten van Nederlandse en Belgische beursgenoteerde ondernemingen blijkt dat de ontwikkeling van uitsluitend financiële naar geïntegreerde 'Triple P'-rapportage, die door Eckart Wintzen in gang werd gezet, pas jaren later door andere bedrijven werd gevolgd. Voor Nederlandse en Belgische beursgenoteerde bedrijven zijn over

het jaar 2000 nog vrijwel uitsluitend financiële rapportages beschikbaar op hun websites. Vanaf 2005 is duurzaamheidsrapportage vaak wel beschikbaar, maar worden het financieel jaarverslag en het duurzaamheidsjaarverslag meestal als aparte documenten gepubliceerd. In 2010 hadden 7 van de AEX-bedrijven en 3 van de BEL20-bedrijven een geïntegreerde rapportage. Als we bedenken dat dit twintig jaar is na de eerste geïntegreerde rapportage van BSO, lijkt de vooruitgang teleurstellend. Vergelijken we de 'score' voor 2010 echter met die voor 2000, dan zijn er toch flinke stappen voorwaarts gemaakt in het rapporteren en publiceren van 'Triple P'-jaarverslagen.

Figuur 4b. Rapportages op de websites van beursgenoteerde ondernemingen in België

Tot slot

We kunnen concluderen dat Elkington in 1997 een knappe analyse heeft gemaakt. Hij zag allereerst in BSO een voorloper op het gebied van 'Triple P'-verslaggeving. Vandaag, meer dan twintig jaar

De milieuboeekhouding van BSO was haar tijd ver vooruit en opmerkelijk gedetailleerd - al gaan de moderne raamwerken, zoals die van het Global Reporting Initiative (GRI), nu 20 jaar later, veel verder

na het verschijnen van het eerste 'Triple P'-jaarverslag van BSO, en vijf jaar na het overlijden van Eckart Wintzen, kunnen we concluderen dat hij daarin gelijk heeft gehad. Hoewel BSO slechts enkele jaren geïntegreerde jaarverslagen maakte, was het bedrijf toch een voorbeeld voor anderen. Nadat het in

1995 was overgenomen, en stopte met geïntegreerde duurzaamheidsverslaggeving, duurde het nog meer dan tien jaar voordat een beursgenoteerd bedrijf in Nederland of België ook een geïntegreerd 'Triple P'-jaarverslag publiceerde.

Daarnaast voorspelde Elkington dat het enige tientallen jaren zou duren voordat de processen rondom 'Triple Bottom Line'-verslaggeving voor het merendeel van de bedrijven op peil zouden zijn. We hebben inmiddels geconstateerd, dat de overgrote meerderheid van de Nederlandse en Belgische beursgenoteerde ondernemingen over 2010 nog geen geïntegreerd 'Triple P'-verslag uitbracht. Dit betekent dat ook hier Elkingtons voorspelling is uitgekomen.

Volgens Elkington zal in de komende tientallen jaren de 'Triple P'-verslaggeving dezelfde mate van professionaliteit bereiken als de huidige financiële verslaggeving. Wij zien dan vooral verdere professionalisering op een drietal terreinen. Allereerst verwachten wij een verdere standaardisatie van de verslaggevingsraamwerken op basis van het GRI. Dit zal echter naar onze verwachting niet één

gezaamenlijk raamwerk zijn; wij verwachten dat er raamwerken per land en per bedrijfstak zullen ontstaan. Verder verwachten wij dat door deze standaardisatie ook algemeen aanvaarde normwaarden zullen ontstaan. Net zoals in de financiële wereld sprake is van normen voor solvabiliteit of rentabiliteit, zo verwachten wij dat er 'Triple P'-normen zullen gaan ontstaan voor uitstoot van gevaarlijke stoffen, verbruik van natuurlijke hulpbronnen, ziekteverzuim of personeelsverloop. Tot slot verwachten wij dat de accountantscontrole zich zal ontwikkelen van de huidige vorm tot een geïntegreerde controle van 'Triple P'-jaarverslagen, dit om te voldoen aan de maatschappelijke behoefte aan transparantie en verantwoording.

De meerwaarde van transparantie over belangrijke onderdelen van de bedrijfsvoering en de productieketens zal ook in de huidige periode van crises groeien. De vergaande bereidheid van internationale ondernemingen om te investeren in de 'Dow Jones index for Sustainability', om koploperschap in hun sector aan te tonen, is hier een voorbeeld van. De positieve internationale uitstraling van een toppositie in dergelijke indices is van groot belang om beleggers aan te blijven trekken. Daarbij kunnen we ervan uitgaan dat de grote accountantskantoren een prominenter rol zullen gaan spelen in het ondersteunen van ondernemingen bij geïntegreerde verslaggeving, een fenomeen dat vergelijkbaar is met de rol die grote adviesbureaus op het gebied van technologie en innovatie spelen in de ondersteuning van internationale ondernemingen.

Het gaat er de komende jaren niet meer om of bedrijven transparanter willen worden in hun verslaggeving. Het zal eerder gaan om de vraag hoe zij, juist door te zorgen voor een grotere transparantie op 'Triple P'-onderdelen, hun reputatie kunnen versterken en het vertrouwen van aandeelhouders en andere stakeholders kunnen laten toenemen. ■